

וזאת הברכה

**"תורה צוה לנו משה, מורשה קהלת יעקב" -
מדוע לא נאמר: "ירושלם לבני ישראל"?**

הקדמה

נאמר בתחילת פרשתנו (פרק ל"ג):

- א. "וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים את בני ישראל, לפני מותו.
- ב. ויאמר: ד' מסיני בא וזרח משעיר למו, הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש, מימינו אש דת למו.
- ג. אף חָבַב עמים כל קדשיו בידך, והם תָּכּוּ לרגלך ישא מַדְבְּרֹתֶיךָ.
- ד. תורה צָוָה לנו משה, מורשה קהלת יעקב."

הפסוק "תורה צָוָה לנו משה, מורשה קהלת יעקב" הוא אחד הפסוקים המפורסמים, וכל תינוק שמתחיל לדבר - אביו מלמדו פסוק זה¹. יש לשאול עליו מספר שאלות:

1. הרי הפרשה פותחת במלים: "וזאת הברכה אשר ברך משה", וכיצד יתכן שמשה יאמר: "תורה צָוָה לנו משה"?
2. מדוע נאמר: "תורה צָוָה לנו משה"? מדוע לא נאמר: "תורה צוה לנו ד'?"
3. מדוע נאמר: "מורשה", ולא נאמר: "ירושלם"?
4. מדוע נאמר: "קהלת יעקב"? כינוי שאינו מופיע בכל התנ"ך כולו אפילו לא פעם אחת נוספת! מדוע לא נאמר: "בני ישראל"?

א. כיצד יתכן שמשה יאמר: "תורה צָוָה לנו משה"?

שאלה זו שאל בפירוש "אור החיים" הקדוש: "תורה צוה לנו משה וגו' - יש להעיר: כיון שהוא המדבר, היה לו לומר: 'תורה צויתי לכם'!"
ענה "אור החיים" הקדוש: "ואולי כי פסוק זה נסמך למה שלפניו על זה הדרך: 'ישא' - עם ישראל - 'מדברותיך', בקול אחד כולם: 'תורה צוה לנו משה' וגו', וכן הם הדברים שכל ישראל יחדיו ישאו קולם בפתיחת התורה ואומרים: 'תורה צוה לנו משה', אנו מקבלים אותה, 'מורשה קהלת יעקב'."

¹ סוכה מב ע"א, רמב"ם הלכות תלמוד תורה פ"א ה"ו, שולחן ערוך יורה דעה רמה, ה.

כלומר: פסוק זה אינו חלק מדבריו של משה, אלא הוא מדברי עם ישראל, שאמרו כולם שהם מקבלים את התורה!
נראה שזו גם כוונת רש"י שכתב: "ישא מדברתיך - מקבלים גזרותיך ודתותיך בשמחה. ואלה דבריהם: תורה - אשר צוה לנו משה, מורשה היא לקהלת יעקב, אחזנוה ולא נעזבנה"².
זו גם כוונת הראב"ע, הרמב"ן, רבנו בחיי, התרגום המיוחס ליונתן והתרגום ירושלמי³.

בספר "הכתב והקבלה" הרחיב בדבר, ובין השאר כתב: "כי שני פסוקים אלה אמרו עדת ישראל אחרי שומעם הדברים הנעימים היוצאים מפי רועם הנאמן לספר בשבחם מהתנהגות אהבתו יתברך עמהם, ומהכנעתם לפניו לקבל עול מלכותו עליהם, נתפעלה כל העדה לדבר מגודל מדרגת משה, ונכנסו בתוך דבריו לקרוא בהתלהבות נפשותם לאמר: 'תורה צוה לנו משה וגו' ויהי בישראל מלך"⁴.

ב. מדוע נאמר: "תורה צוה לנו משה", ולא נאמר: "תורה צוה לנו ד"?"

1. הסבר רבנו בחיי

כתב רבנו בחיי: "על דרך המדרש (מכות כג ע"ב): "תורה צוה לנו משה - מצוות כמנין 'תורה' צוה לנו משה, שהרי 'אנכי' ו'לא יהיה לך' מפי הגבורה שמענו, והנה הם תרי"ג".
כלומר: בני ישראל שמעו מפי ד' שתי מצוות: "אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" ו"לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", ואילו את שאר כל תרי"א המצוות, בגימטריא "תורה", שמעו מפי משה.

² ועיי' ב"ביאורים לפירוש רש"י על התורה", לאדמו"ר מנחם מענדל שניאורסאהן מליובאוויטש, מדוע נקט רש"י לשון "אחזנוה ולא נעזבנה".

³ זו לשון הראב"ע: "תורה צוה לנו משה - זהו שישא ויאמר דור לדור: כך העתקנו מפי משה ירושה בידינו".

זו לשון הרמב"ן: "תורה צוה לנו משה - הטעם, שישא תמיד ויאמר: תורה צוה לנו משה".
זו לשון רבנו בחיי: "תורה צוה לנו משה - על דרך הפשט: הדבור הזה ישא כל אחד מבני לוי לישראל, ויאמר להם: כך העתקנו מפי משה, ירושה בידינו לנו".

זו לשון התרגום ירושלמי: "אמרין בני ישראל: אורייתא פקיד יתן משה, יהב יתה ירתו ואחסנא לקהל שבטיא דבית יעקב".

זו לשון התרגום יונתן: "אמרין בני ישראל: אורייתא פקיד לנא משה, יהבה ירתו לקהל שבטיא דיעקב". תרגמו "כתר יונתן": "אומרים בני ישראל: תורה צוה לנו משה, נתנה ירושה לקהל השבטים של יעקב".

2. הסבר הגר"ז⁴

הסבר אחר כתב הגר"ז⁴: "הפסוק מימינו אש דת למוי מדבר מענין תורה שבכתב, שניתנה לנו מימינו של הקב"ה בעצמו, וכמו שכתב הרמב"ן בהקדמתו [לתורה], שמשה היה רק כסופר המעתיק, יעויין שם בדבריו. וכן גם בענין המסירה היה רק כשליח למסור לישראל את התורה הנתונה מימינו של הקב"ה. מה שאין כן הפסוק 'תורה צוה לנו משה' הוא מוסב על תורה שבעל פה, שהיא הנקראת 'מצוה', כמבואר בהקדמת הרמב"ם. וזהו שמסיים בה: 'מורשה קהלת יעקב', שהיא כמו נחלה הנמסרת מדור לדור, והכי נמי תורה שבעל פה כך הוא עיקר דינה שתימסר בקבלה מדור לדור. וכיון שעיקרה בקבלה, הרי משה הוא המקבל, וממנו מתחיל סדר הקבלה, כמו ששינו (אבות פ"א מ"א): 'משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע'. וכן הוא בהקדמת הרמב"ם, שמונה סדר הקבלה ממשה עד רב אשי, וקחשיב ארבעים דורות, וגם משה בהדיהו. הרי דסדר הקבלה מתחיל ממשה רבנו. וזהו הביאור של 'תורה צוה לנו משה' - שהוא היה המקבל תורה שבעל פה, וממנו מתחיל סדר הקבלה, שהיא 'מורשה קהלת יעקב', למסור לדורות הבאים".

כלומר: עם ישראל קיבל ממשה גם את התורה שבכתב וגם את התורה שבעל פה, אבל התורה שבכתב מתיחסת יותר לקב"ה, ואילו התורה שבעל פה מתיחסת יותר למשה רבנו, ולכן כאן נאמר: "תורה צוה לנו משה" להדגיש שמשה מוסר לנו את התורה בעל פה⁵.

⁴ חידושי מרן רי"ז הלוי על התורה (ירושלים תשמ"א).

⁵ הסבר אחר כתב הנצי"ב ב"העמק דבר": "תורה צוה לנו משה מורשה - במה נעשה כל זה שישראל חביבים הם, על ידי 'תורה צוה לנו משה', היינו חלק פלפולה של תורה, שניתנה מתחילה למשה, כמו שנתבאר בראש הספר, שבערבות מואב ניתנה לישראל, והזהירונו על זה בכל משנה תורה, משום הכי כתיב: 'צוה לנו משה'.

והכי נתפרש לעיל (ד, מד) פסוק 'וזאת התורה אשר שם משה', וכמו שכתבתי עוד לעיל (א, ג) בפסוק 'זכרו תורת משה עבדי'. והכי דעת חז"ל במקרא שאנו עומדים, כמבואר בסנהדרין (צא ע"ב): 'אמר רב יהודה אמר רב: כל המונע הלכה מפי תלמיד כאילו גוזלו מנחלת אבותיו, שנאמר: 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב' - מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית'. הרי דאינו מפרש המונע **מקרא מאדם בישראל, אלא הלכה מתלמיד**, שיש בו כח לשמוע ולהבין.

וכן דרשו שם (נט ע"א): אמר רבי יוחנן: עובד כוכבים שעוסק בתורה חייב מיתה, שנאמר: 'תורה צוה לנו משה מורשה'. וזה לא מיירי אלא **עוסק**, דמשמעו בעומק הלכה ומוסיף לקח, כמו שכתב הט"ז באו"ח סימן מ"ט, וכמו שכתבתי בספר ויקרא (יח, ה) באורך ובביאור.

כלומר: הכוונה לפלפולה של תורה, שנמסרה למשה ומשה לימד אותה לישראל. יש להעיר על דבריו שהמלים "מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית" משמע יותר שהכוונה לכל ישראל, ולא רק לתלמידי חכמים. וכן מפורש בדברי הגר"א המובאים בפרק הבא. וכן משמע מהרש"ר הירש וה"אמת ליעקב" המובאים בפרק הבא בהסברם את המלה "יעקב", ולכן פירוש זה הובא רק בהערה.

ג. מדוע נאמר: "קהלת יעקב"?

על השאלה מדוע נאמר: "קהלת יעקב"? כינוי שאינו מופיע בכל התנ"ך כולו אפילו לא פעם אחת נוספת, נאמרו הסברים רבים:

1. הסבר "בעל הטורים"

כתב "בעל הטורים": "קהלת יעקב - משום דכתיב ביעקב: 'יעקב איש תם יושב אהלים' (בראשית כה, כז). 'מה טבו אהליך יעקב' (במדבר כד, ה). אימת התורה מתקיימת? כשמתאספין קהלת יעקב."

המהדיר של "בעל הטורים השלם"⁶ ציין למדרש קהלת רבה (יב, יא), שם נאמר: "בעלי אסופות - אימתי דברי תורה נאמרין כתקנן? בשעה שבעליהן שומעין אותן באסופות". וכן לגמרא במסכת ברכות (סג ע"ב), שם נאמר: "אין התורה נקנית אלא בחבורה". והסביר: "ביאור דברי רבנו על פי מה שאמרו בבראשית רבה (סג, טו): 'אהלים - שני אהלים, בית מדרשו של שם ובית מדרשו של עבר', והיינו דיעקב אבינו למד תורה באסופות, ולא הסתפק במה שלמד בבית אביו. וכן דרשו חז"ל (סנהדרין קה ע"ב) את הפסוק 'מה טבו אהליך יעקב' על בתי כנסיות ובתי מדרשות"⁷.

כלומר: בשם "יעקב" התורה באה לרמוז להנהגתו של יעקב אבינו, שהיה איש תם וישב ללמוד באהלי שם ועבר (רש"י שם), ובמלה "קהלת" התורה באה לרמוז שהיא מתקיימת כאשר לומדים אותה בחבורה, ולא כאשר לומדים אותה ביחידות.

2. הסבר המדרש תנאים

הסבר דומה כתב המדרש תנאים: "קהלת יעקב - שתהו עשויים אגודה אחת, ולא עשויים אגודות אגודות".

"בעל הטורים" הדגיש את הצורך ללמוד בחבורה, ולא ביחידות. ואילו המדרש תנאים הדגיש את הצורך להיות באגודה אחת, ולא באגודות אגודות.

⁶ הרב יעקב ק' רייניץ, מהדורה שביעית (פלדהיים ירושלים תשנ"ו).

⁷ עוד ציין לעיין בילקוט שמעוני בראש פרשת ויקהל, ושם נאמר כך: "ויקהל משה - רבותינו בעלי אגדה אומרים: מתחילת התורה ועד סופה אין בה פרשה שנאמר בראש ויקהל, אלא זאת בלבד. אמר הקדוש ברוך הוא: עשה לך קהילות גדולות, ודרוש לפניהם ברבים הלכות שבת, כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהילות בכל שבת ושבת, ולכנס בבתי מדרשות ללמוד ולהורות לישראל דברי תורה, איסור והיתר, כדי שיהא שמי הגדול מתקלס בין בני. מכאן אמרו: משה תקן להם לישראל שיהיו דורשין בענינו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות החג בחג. אמר משה לישראל: אם אתם עושים כסדר הזה - הקדוש ברוך הוא מעלה עליכם כאילו המלכתם אותי בעולמי, שנאמר: 'ואתם עדי נאם ד', ואני א-ל' (ישעיהו מג, יב), וכן דוד הוא אומר: 'בשרתי צדק בקהל רב' (תהלים מ, ז). וכי מה בשורה היו ישראל צריכין בימי דוד? והלא כל ימיו של דוד מעין דוגמא של משיח היה! אלא פותח ודורש לפניהם דברי תורה שלא שמעתן און מעולם".

3. הסבר הרמב"ן והגר"א

הסבר בכיוון אחר כתב הרמב"ן⁸: "ודרשו רבותינו (תנחומא ויקהל ח, מדרש תהלים א), שלא אמר: 'מורשה בית יעקב' או: 'זרע יעקב', ואמר: 'קהלת יעקב' - לרמז שיקהלו רבים עליהם, ותהיה התורה לעולם מורשה ליעקב ולכל הנקהלים עליו, הם הגרים הנלוים על ד' לשרתו, ונספחו על בית יעקב, ונקראו כלם קהלתו". כלומר: התורה באה לרמוז שהיא ניתנה גם לגרים, ולא רק לבני ישראל. גם הגר"א ב"אדרת אליהו" פירש כך, והרחיב עוד יותר: "תורה צוה לנו משה, מורשה קהלת יעקב - פירוש: שהגרים אומרים שהתורה צוה לנו משה גם כן. ואם תאמר שדווקא לישראל ניתנה התורה, ולא לגרים, כדכתיב: 'אשר הוצאתיך מארץ מצרים', והיינו ישראל דווקא, ולא את הגרים, לכך אמרו שמה צוה לנו גם כן את התורה, כמו שנאמר: 'הִקְהַל חֻקָה אַחַת לָכֶם וּלְגַר הַגֵּר, חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם, כַּכֶּם כַּגֵּר יִהְיֶה לִפְנֵי ד'. תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם, ולגַר הַגֵּר אַתְּכֶם' (במדבר טו, טו-טז).

ואל תאמר דווקא לגרים שהיו בימי משה ציוה ולא את הגרים שאחר כך, לזה נאמר שמורשה גם כן התורה לכל קהלת יעקב, דהיינו לכל מי שיקהל עליהם, וכמו שנאמר: 'הִקְהַל חֻקָה אַחַת לָכֶם וּלְגַר הַגֵּר, חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם' (שם). הרי ירושה היא גם כן לנו".

4. הסבר נוסף של הגר"א

עוד כתב הגר"א ב"אדרת אליהו": "ועוד אומרים עמי הארץ, אותם שאין בהם תורה ומצוות, שהתורה ניתנה גם כן לנו, והיא מורשה לכל קהלת יעקב, כי יעקב' הם המון העם", וזהו שאמרו בגמרא (פסחים מט ע"ב): 'כל הלומד תורה בפני עם הארץ - כאילו בא על ארוסתו בפניו, שהיא ירושה גם כן לו'¹⁰.

⁸ אף על פי שהרמב"ן קדם ל"בעל הטורים", הובאו דבריו אחריו, לפי מהלך הענינים שממשיך בדברי המפרשים הנוספים, כפי שיובא בהמשך.

⁹ עיין ב"אור החיים" הקדוש בפרשת ויחי (מו, כח): "בעדת ישראל מצינו שישתנה להם השם כפי מעשיהם: כשעושים רצונו של מקום - בשם 'ישראל' יכנה אותם, ולהפך - יקרא שם 'יעקב', וכן הוא רמז בדבריהם (זהר בלק רי ע"ב)".

¹⁰ זו לשון הגמרא שם: "כל העוסק בתורה לפני עם הארץ - כאילו בועל ארוסתו בפניו, שנאמר: 'תורה צוה לנו משה מורשה' - אל תקרי 'מורשה', אלא 'מאורסה'".

פירש רש"י: "מאורסה - לכל קהילות יעקב".

ועיין במאירי שם שכתב: "עם הארץ שאינו מלוכלך במדות, צריכים אנו להזהר שלא לביישו. דרך הפלגה אמרו: כל העוסק בתורה בפני עם הארץ כאילו בועל ארוסתו בפניו. כלומר: שאף היא היתה ראויה לו, שנאמר: 'מורשה קהלת יעקב'. רוצה לומר: ההמון. אל תקרי 'מורשה' אלא 'מאורשה', כלומר: שהיא ארוסה של עם הארץ גם כן, אלא שלא נכנסה עמו לחופה".

ועיין במהרש"א שם שכתב: "כאילו בועל ארוסתו, שנאמר: 'תורה' וגוי הוציאו מלת 'מורשה' מלשון 'ירושה' על פי מה שאמרו: 'שאינה ירושה לך' והיא 'מונחת בקרן זוית, כל מי שרוצה ליטול יטול',

כלומר: התורה ניתנה לכל עם ישראל, גם לעמי הארץ, ולא רק לחכמים.
יש להביא ראיה להסבר זה של הגר"א, שהפסוק בא לרבות עמי הארץ,
ממדרש רבה בפרשת צו (ט, ג), שהביא את פסוקנו, והוכיח מממנו שהתורה ניתנה
גם לעמי הארץ!

כך נאמר שם במדרש: "מעשה ברבי ינאי שהיה מהלך בדרך וראה אדם אחד...
האכילו והשקהו. בדקו במקרא - ולא מצאו, במשנה - ולא מצאו, באגדה - ולא
מצאו, בתלמוד - ולא מצאו.

אמר לו: סב בריך [ברך ברכת המזון]. אמר לו: יברך ינאי בביתה.

אמר לו: אית בך אמר מה דאנא אמר לך [תוכל לומר אחרי מה שאומר]?
אמר לו: אין.

אמר לו: אמור: אכול כלבא פיסתיא דינאי [אכל הכלב מפיתו של רבי ינאי].

קם תפסיה, אמר לו: ירותתי גבך דאת מונע לי [קם, ותפס אותו אדם לרבי ינאי
ואמר לו: ירושתי אצלך, ואתה מונע אותי ממנה].

אמר לו: ומה ירתותך גבי [אמר לו: ומה ירושתך אצלי]?

אמר לו: חד זמן הוינא עבר קמי בית ספרא, ושמעית קלהון דמניקיא אמרין:
'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב'. 'מורשה קהלת ינאי' אין כתיב כאן,
אלא: 'קהלת יעקב' [אמר לו: פעם אחת עברתי ליד בית הספר, ושמעתי שהילדים
אומרים: 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב'. 'מורשה קהלת ינאי' אין כתוב
כאן, אלא: 'קהלת יעקב']¹¹.

במדרש זה מפורש שעם הארץ הביא את הפסוק כהוכחה שהתורה שייכת לכל
עם ישראל, כולל עמי הארץ, ולא רק לתלמידי החכמים, וכמו שהסביר הגר"א¹²!

5. הסבר ה"אמת ליעקב"

הרחבה לדברי הגר"א כתב הרב יעקב קמנצקי בספרו "אמת ליעקב" על
התורה¹³: "בביאור לשון 'יעקב' שהשתמש בו הכתוב כאן, וכן בביאור 'קהלת

ועל כן דרשוהו מלשון 'מאורסה'. כי התורה נמשלה לאשה בכמה מקומות, ובתחילת נתינתה
לישראל הרי היא כארוסה, עד אחר שילמדה, שנעשית לו כאשה. ואם כן עם הארץ, שאיננו לומד -
הרי היא נשאת לו כארוסתו. ותלמיד חכם העוסק בה בפניו וכו'".

¹¹ המשיך שם המדרש ואמר: "אמר לו: למה זכית למיכלא על פתורי?
אמר לו: מיומי לא שמעית מילא בישא וחזרתי למרה, ולא חמית תרין דמתכתשין דין עם דין ולא
יהבית שלמא ביניהון.

אמר לו: כל הדא דרך ארץ גבך וקריתך 'כלבא'!!

קרא עליה: 'יש דרך' - דשיים אורחיה סגי שוי. דאמר רבי ישמעאל בר רב נחמן: עשרים וששה
דורות קדמה דרך ארץ את התורה. הדא הוא דכתיב: 'לשמור את דרך עץ החיים' (בראשית ג, כד).
'דרך' - זו דרך ארץ, ואחר כך: 'עץ החיים' - זו תורה". ועיין בדברי המאירי בהערה הקודמת.

¹² ראיה זו הביא חתני, הרב חיים דוד גרינפלד נ"י.

יעקב', ולא: 'זרע יעקב', או: 'בני יעקב', כבכל מקום, נראה שבפסוק זה, שהגדיר הכתוב את מהות התורה, בדווקא כתב כן.

דהנה ישנו הבדל מהותי בין תורתם של ישראל לתורת האומות. דבעוד שאצל שאר האומות תורתם היא רק מורשת **יחידים**, ורק לגדוליהם ולחכמיהם היא מסורה, כי רק מיעוט קטן מהם מבין בתורתם ובדתם, אצל ישראל התורה היא חלקת וירושת **העם כולו**. וזה נרמז בתיבת 'יעקב'. כי 'ישראל' הוא מלשון: 'כי שרית' (בראשית לב, כט), כלומר: שרי האומה ומנהיגיה. אבל 'יעקב', מלשון עקב, רומז להמון כולו. ולזה הודיע הכתוב כי התורה היא הירושה של כל 'קהלת יעקב', והרי היא בבחינת 'מונחת בקרן זוית, כל הרוצה ללמוד יבוא וילמד' (קידושין סו ע"א).

ואם נחדור לענין זה נראה ששורש הענין הוא ההבדל היסודי בין תורת ישראל לתורת האומות. דעיקר תורת העמים היא רק בזמן שאדם מתיחד בתוך ארבע אמותיו, ומוסר עצמו לאלקיו, ויש לו תורה שלמה איך לעבדו ולירא אותו. אבל תורת ד' מקפת את כל חיי האדם, מיום היולדו ועד יום מותו, ומן הבקר ועד הערב, וכל פרט ופרט מחייבן ישראל מוגדר הוא לפי דיני התורה.

ובאמת חילוק זה מוחש הוא אצלנו בדיני הקרבנות. דעכו"ם יכולים להביא רק קרבן עולה (מנחות מג ע"ב), והיינו משום שהוא כליל לדי'. אבל שלמים, שהם נאכלים על ידי הכהן והבעלים, אין הם יכולים להביא, כי לדעתם אי אפשר לעבוד את ד' על ידי אכילה ושתייה ושאר דברים גופניים. מה שאין כן ישראל - מביאים שלמים, ואדרבא: 'הכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים' (יבמות צ ע"א). ומטעם זה תורת האומות מסורה רק לגדוליהם וכומריהם, כי כל עבודתם מתרכזת בענינים שלדעתם הם רוחניים ונעלים, וההמון הנבער לא מתיחס לזה כלל, ולכן מעידה התורה כי התורה שציוה לנו משה היא מורשת כל קהלת יעקב".

כלומר: נאמר כאן "קהלת יעקב" כדי להדגיש שהתורה ניתנה לכל עם ישראל, ולא רק ליחידיו המיוחדים, ושעם ישראל כולו צריך לעסוק בתורה וללכת בדרכיה בכל ימיו מבקר ועד ערב.

6. הסבר הרש"ר הירש

הסבר אחר כתב הרש"ר הירש¹⁴: "בכוונה נקט כאן הכתוב לשון 'יעקב' ו'קהלה': ישראל קרוי 'יעקב' כאשר הוא דל מבחינה חומרית.

¹³ מכון "אמת ליעקב" נוא יורק - קליבלנד. מהדורא שניה תשס"א.

¹⁴ אף על פי שהרש"ר הירש קדם ל"אמת ליעקב", הובאו דבריו אחריו, כיון ש"האמת ליעקב" המשיך את היסוד שכתב הגר"א.

ונוסף על כך: 'קהלה', לא 'קהל'. כלל ישראל קרוי 'קהלה' רק כאן, ואילו בשאר כל המקומות הוא קרוי בשם המבטא את עצמאותו: 'קהל ישראל'. 'קהלה' הוא ה'קהל' בחולשתו ובתלותו: או הכלל במצבים של חולשה, או כל ציבור יחיד המסתעף מן הכלל הגדול. לא ליחידים, אלא לכלל, מסר ד' את תורתו למורשה, שכן רק הכלל הוא נצחי, ורק לכלל יש אמצעים לכל משימה: 'אין צבור מתי' (הוריות ו ע"א) ו'אין צבור עני' (עין שבת קב ע"ב). והתורה לא נמסרה רק לצורך עתות הפריחה, והיא לא ניתנה רק לכלל הגדול בכללותו, אלא יש לשאת אותה ולהגשים אותה גם כאשר העם הוא בבחינת 'יעקב'. וכל ציבור קטן המסתעף מהכלל מצווה על כך: כל 'קהלה' חייבת לדאוג להנחלת התורה ולהגשמתה בתוך חוגה".

כלומר: נאמר כאן "קהלת יעקב" כדי להדגיש שעם ישראל חייב לעסוק בתורה גם במצבים קשים, וגם כל קהילה קטנה חייבת לעסוק בתורה. הרש"ר הירש למד ששם "יעקב" מתיחס לעם ישראל כאשר הוא דל מבחינה חומרית, שכן "יעקב" הוא לשון "יעקב", שהוא החלק הנמוך באדם, מול "ישראל" שהוא לשון "כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל" (בראשית לב, כט)¹⁵. עוד למד הרש"ר הירש ששם "קהלה" מבטא את הקהל בחולשתו ובתלותו, שכן "קהלה" היא לשון נקבה, מול "קהל" לשון זכר, והנקבה חלשה מהגבר¹⁶.

ד. מדוע נאמר: "מורשה", ולא נאמר: "ירושה"?

על השאלה מדוע נאמר: "מורשה" ולא נאמר "ירושה" נאמרו הסברים רבים:

1. הסבר המדרש תנאים: כל אחד יכול לזכות לתורה

כתב ה"מדרש תנאים": "מורשה - ולא ירושה, שלא יאמר בן עם הארץ: הואיל ואין אבי תלמיד חכמים מה אני מועיל אם אלמד תורה. אלא יזל מים מדליו' (במדבר כד, ז) - מן הדלים שבו". כלומר: התורה נקראת "מורשה", ולא "ירושה", כדי שלא נטעה לחשוב שרק מי שאביו למד תורה יכול לזכות לתורה בירושה, אלא נדע שגם מי שאביו לא למד יכול לזכות בתורה.

¹⁵ ועיין ברמב"ן בפרשת ויגש (מו, ב): "ויאמר יעקב יעקב - אחר שאמר לו ד': 'לא יקרא שמך עוד יעקב, כי אם ישראל יהיה שמך' (לב, כט), היה ראוי שיקראנו בשם הנכבד ההוא. וכן הוא נזכר בפרשה הזאת שלש פעמים! אבל קראו 'יעקב' לרמוז כי עתה לא ישור עם אלקים ועם אנשים ויוכל, אבל יהיה בבית עבדים, עד שיעלנו גם עלה, כי מעתה הגלות תתחיל בו. וזה טעם: 'ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה, יעקב ובניו' (פסוק ח), כי בשם 'בני ישראל' יבואו שמה, כי יפרו הבנים וירבו ויגדל שמם וכבודם, אבל 'יעקב' הוא עתה ברדתו שם". ועיין גם ברש"י שם לב, כט וב"אור החיים" הקדוש שם מז, כח.

¹⁶ עיין במסכת ברכות (לב ע"א): "תשש כחו כנקבה". וכעין זה ברש"י במדבר יא, טו.

2. הסבר "בעל הטורים" ומפרשים נוספים: הצורך לעמול בתורה

הסבר אחר, כמעט הפוך, אבל משלים, כתב "בעל הטורים": "מורשה - זהו שאמרו חז"ל (אבות פ"ב מ"ב): 'התורה אינה ירושה לך', כמו התם: 'ונתתי אותה לכם מורשה אני ד', מורשה ולא יורשים (ב"ב ק"ט ע"ב), אף הכא נמי".

דברי "בעל הטורים" אינם מבוררים דיים.

כדי להבין יש לעיין במשנה במסכת אבות. המשפט השלם הוא: "התקן עצמך ללמוד תורה, שאינה ירושה לך". ופירשו רש"י ורבונו עובדיה מברטנורא: "אל תאמר: הואיל ואבא חכם גדול היה - אף אני אהיה כמו כן, בלי שום טורח", "תורה חוזרת לאכסניא שלה ואיני צריך לבקש אחריה", אלא תטרח ותעמול. אם כן התורה אינה "ירושה", ויש לכך שתי משמעויות:

האחת: גם מי שאביו אינו תלמיד חכם - יכול לזכות בתורה, אם יעמול בה.

השניה: גם מי שאביו תלמיד חכם - אינו יכול לזכות בתורה בלי שיעמול בה.

כעין זה כתב המהר"ם מרוטנבורג ב"טעמי מסורת המקרא" על פסוקנו: "לומר שהתורה אינה ירושה לבוא לאדם בנחת, אלא צריך אדם לטרוח אחריה, ולעסוק בה יומם ולילה ולהגות בה".

בספר "הכתב והקבלה" הרחיב את הדברים: "מורשה - לא אמר 'ירושה'... שבאמת אין התורה ירושה, כמאמר התנא: 'התקן עצמך ללמוד תורה, שאינה ירושה לך' (אבות פ"ב מ"ב), כי אין התורה מוכנת לנכל אחד מן בני ישראל שיירשנה כמו ירושה שאין עליה עוררין שאין ליורש רק ליטול אותה. אבל צריך אדם להלחם עם שונא חזק, שהוא יצר הלב הנלחם עמו יום יום. ואם לא יתחזק ויתאמץ כנגדו - לא ינחל את התורה. וכדתנן (אבות פ"ו מ"ה): 'בארבעים ושמונה דברים התורה נקנית: במיעוט שיחה ושינה, במיעוט סחורה ושחוק, במיעוט תענוג ודרך ארץ', וכיוצא באלה.

אבל התורה היא מורשה לקהלת יעקב, וְעָנְנוּ כְמוֹ: 'ונתתי אותה לכם מורשה' (שמות ו, ח), והיינו שתהיה לכם עדי עד, וכמו: 'יען אמר האויב וגו' ובמות עולם למורשה היתה לנו' (יחזקאל לו, ב). פירוש שהתאמרו לאמר: 'הארץ שכבשנו מידכם - מורשת עולם היא לנו', וכן: 'לנו נתנה הארץ למורשה' (שם לג, כד), כלומר: 'לעד תהיה לנו', וכן מתפרש מלת 'מורשה' בכל המקומות. וכן כאן: 'מורשה קהלת יעקב' - רוצה לומר: התורה העליונה הזאת, שציוה משה על פי ד', לנו היא ולבנינו, ומורשה היא לעד לקהלת יעקב, ואין לאחרים שלא נכנסו בברית אברהם חלק ונחלה בתורה זו, ועד עולם תהיה לבד לתורת ישראל. והנסיון מעיד שעד היום לא היתה אומה ולשון שבחרה תורתנו לקבל עליה עול מצוותיה, זולת קהלת יעקב, להם היא מורשה לעולם.

ובכל זאת איננה ירושה, כי אין התורה באה בלב, אלא למי שמתקן עצמו ומכין לבו אליה".

כלומר: התורה היא לעולמי עד לישראל, ורק לעם ישראל. אבל כל יחיד אינו יכול להתייחס אליה כירושלם שניתנת לו בלי מאמץ, אלא עליו להתאמץ כדי לזכות בה, גם אם אביו, וסבו, ואבי סבו היו גדולים בתורה¹⁷.

כעין זה אמרו חז"ל בירושלמי במסכת בבא בתרא פ"ח ה"ב:

"א"ר הושעיה: כל מקום שנאמר 'מורשה' - לשון דיהא [פירש ה"פני משה": ספק]. התיבון: והכתיב: 'מורשה קהלת יעקב'! ["פני משה": ומה שייך ספק על התורה?]: אמר: לית דיהא סוגין מיניה, מן דו לעי היא משכח כולה ["פני משה": אין ספק יותר ממנה בתחילה. כשבא להתעסק וללמוד תורה - כמה ספקות יבואו לו, ואין מבין על בוריה. אבל אחר שהוא יגע הרבה בה - הוא מוצא את כולה עם טעמה ונימוקה]"¹⁸.

3. הסבר רבנו בחיי ו"בעל הטורים": בזכות התורה נזכה לארץ ישראל

הסבר בכיוון אחר לגמרי כתב רבנו בחיי: "ואפשר לומר כי מלת 'מורשה' תחזור לארץ ישראל, ויהיה באור הכתוב: בזכות ה'תורה' ש'צוה לנו משה', הארץ שכתוב בה: 'ונתתי אותה לכם מורשה, אני ד' (שמות ו, ח), תהיה 'מורשה לקהלת יעקב'. שהרי בקיימנו התורה אנו זוכין בירושתה, ובעברנו עליה אנו גולים ורשים ממנה".

כעין זה כתב גם "בעל הטורים": "מורשה - ב' במסורה: 'מורשה קהלת יעקב'. ונתתי אותה לכם מורשה' (שמות ו, ח). והיינו 'ויתן ארצות גוים ועמל לאַמים יירשו, בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו' (תהלים קה, מד-מה)".

כן כתב "בעל הטורים" גם בפרשת וארא (שמות ו, ח): "מורשה - ב' במסורה: ונתתי אותה לכם מורשה'. ואידך: 'תורה צוה לנו משה, מורשה קהלת יעקב'.

¹⁷ כעין זה כתב גם ה"תפארת ישראל" על המשניות שם אות קכ: "שאינה ירושה לך - להשיגה בלי גיעה ובלי יחוד כל המחשבות אליה, [ונמאי דכתיב 'מורשה קהלת יעקב' - היינו לכלל ישראל, כדכתיב: 'כי לא תשכח מפי זרעו', ולענין קיום מצותיה, שלא תשתנה בשום זמן או מקום או דור. אבל לכל יחיד אינה ירושה, ואפילו אביך ואבי אביך ת"ח.

¹⁸ אמנם יש שפירשו את הירושלמי אחרת (עיין ב"חנוכת התורה" וב"שלל דוד" על התורה כאן), אבל פירוש זה של ה"פני משה" מופיע על הדף, ומשמח יותר, וכמוהו פירשו גם ה"תורה תמימה" וה"משך חכמה" עיין בדבריהם. ועיין עוד בדבריו של הרב חיים גולדוויכט ב"אסופת מערכות" בפרשתנו (עמ' שעז-שפ), הובאו דבריו ב"ביאורי אגדות" שבסוף גמרא עם פירוש "הלכה ברורה" נדרים פא ע"א, ועיין גם בהקדמה לקובץ "מבית מדרשנו" (אסופת מאמרים שיוצאת לאור על ידי תלמידים משיבת "מרכז הרב") בבא בתרא קיף תשע"ו (הפנה אותי למקורות אלו הרב בנימין רוזנברג נ"י).

שבזכות התורה ירשו הארץ, כדכתיב: 'ויתן להם ארצות גוים ועמל לאַמים יירשו, בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו' (תהלים קה, מד-מה, תנחומא ראה ח).
 "בעל הטורים" ורבנו בחיי כתבו שהמלה "מורשה" רומזת לארץ ישראל שניתנה לנו מורשה, אבל רק אם נשמור את התורה.

4. הסבר המבי"ט: ארץ ישראל תלויה בתורה, וגם התורה תלויה בארץ ישראל

המבי"ט גם הוא כתב כרבנו בחיי ו"בעל הטורים", אבל הוסיף גם הסבר אחר - הצד השני של המטבע - שאף התורה תלויה בארץ ישראל.
 כך כתב המבי"ט בספרו "בית אלקים" (שער היסודות פל"ב [עמ' שנה]): "... נמצא שנתיחדו שתיהן בלשון אחד. והוא מה שנאמר בארץ ישראל: 'ונתתי אתה לכם מורשה', ובתורה כתוב: 'תורה צוה לנו משה מורשה'... שבהיות מורשה לנו תורת משה, כן תהיה לנו מורשה ארץ ישראל, וכשנסור ממנה ימין ושמאל, שלא תהיה לנו מורשה, גם כן לא תהיה ארץ ישראל מורשה לנו, כמו שקרה לאבותינו ולנו בעוונותינו.

וגם כן אין אנו משיגים אמיתת סודותיה כי אם בארץ ישראל, וכמו שאמרו: 'אזירא דארץ ישראל מחכים' (בבא בתרא קנח ע"ב), וסיפרו גם כן במעלת הלומד תורה בארץ ישראל".

בספר "אגרא דכלה"¹⁹ בתחילת פרשת וארא המשיך בכיוון זה של המבי"ט, וכתב: "מורשה - תרין. דין, ואידך: 'תורה צוה לנו משה מורשה' (דברים לג, ד)... ומישך שייכים להדדי תורה וארץ ישראל: 'אין תורה כתורת ארץ ישראל' (בר"ר טז, ד), 'כי מציון תצא תורה' וכו' (ישעיה ב, ג)".
 עוד יש להוסיף שכעין זה אמרה הגמרא במסכת חגיגה (ה ע"ב): "כיון שגלו ישראל ממקומם אין לך ביטול תורה גדול מזה".

5. הסבר ה"אגרא דכלה": גם ארץ ישראל וגם התורה מיוחדים לנו ולא לגויים

עוד כתב ב"אגרא דכלה" שם: "מורשה - תרין, דין, ואידך: 'תורה צוה לנו משה מורשה' (דברים לג, ד). תורה וארץ ישראל ירושה הם לנו בלא הפסק.

¹⁹ לרבי צבי אלימלך מדינוב, בעל ה"בני יששכר".

כשם שהגויים אי אפשר להם להתבונן בסודי התורה, כן אין להם נחת בארץ ישראל, ואינם מתבוננים בטובה, כענין: 'ושממו עליה אויביכם היושבים בה' (ויקרא כו, לב²⁰).

התורה אינה מגלה מסתוריה אלא למהולים (חסר ב' תיבות)²¹, כענין שנאמר בנתינת התורה: 'ועתה אם שמוע וכו' ושמרתם את בריתי, והייתם לי סגולה מכל העמים' (שמות יט, ה), שהוא בדרך סגולה ביותר מכל העמים להבין מסתורין שלי, כענין שפירשנו במקומו, כך ארץ ישראל, ועל כן מל אותם יהושע קודם שנכנסו לארץ (יהושע ה, ד)".

בדברי ה"אגרא דכלה" שלושה חלקים:

א. התורה וארץ ישראל הם רק שלנו ולא של הגויים, וזה פשט הפסוקים: "תורה צוה לנו משה, מורשה קהלת יעקב", "והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב, ונתתי אתה לכם מורשה, אני ד" (שמות ו, ח).

ב. ה"אגרא דכלה" הרחיב וכתב שגם כאשר הגויים מנסים להתבונן בתורה אין הם מצליחים לעמוד על סודותיה, וגם כאשר הם בארץ ישראל אין הם מסוגלים לקבל את טובה.

ג. עוד כתב ה"אגרא דכלה" שגם בני ישראל כאשר הם אינם נימולים אין הם זוכים לקבל את התורה ולא את ארץ ישראל, ולכן היו בני ישראל צריכים למול את עצמם לפני יציאתם ממצרים כדי לקבל את התורה, וכן בכניסתם לארץ כדי לזכות לרשת את הארץ.

---

²⁰ כתב שם רש"י: "והשמתי אני את הארץ - זו מדה טובה לישראל, שלא ימצאו האויבים נחת רוח בארצם, שתהא שוממה מיושביה".

הרמב"ן שם הרחיב יותר וכתב: "וכן מה שאמר בכאן (בפסוק לב): 'ושממו עליה אויביכם', היא בשורה טובה, מבשרת בכל הגלויות, שאין ארצנו מקבלת את אויבינו. וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם, והיא חרבה כמוה. כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה, ואין לאל ידם". רבינו בחיי הרחיב עוד יותר וכתב: "ושממו עליה אויביכם - שממה תהיה לאויביכם, שלא ימצאו בה נחת רוח, ובשורה טובה היא לישראל. וכן דרשו רז"ל בתורת כהנים: 'זו מדה טובה לישראל, שלא יהו ישראל אומרים: הואיל וגלינו מארצנו - עכשיו האויבים באים ומוצאים עליה נחת רוח, שנאמר: 'ושממו עליה אויביכם היושבים בה', אף האויבים הבאים אחריכם לא ימצאו בה נחת רוח'. עד כאן. ומזה אמר שאף היושבים בה ינהגו שממה עליה, שלא יבנו עליה חומה ומגדל, וכל האומות ישתדלו לבנותה, ואין להם כח, ויש בזה סימן גדול לישראל שמיום שחרבה לא קבלה אומה ולשון, ולא תקבל, עד שישבו אפרוחיה לתוכה".

²¹ עיין במדרש תנחומא פרשת משפטים סימן ה: "אם אין אדם נימול - אינו יכול ללמוד תורה, שנאמר: 'מיגיד דבריו ליעקב' - למי שהוא מל ביעקב. לא עשה כן לכל גוי משום שהם ערלים".

6. הסבר נוסף של המבי"ט: ארץ ישראל והתורה הן סיבת ישוב העולם וקיומו!

המבי"ט הוסיף וכתב (שם) עוד מעלה מיוחדת לתורה ולארץ ישראל: "ובהיות התורה וארץ ישראל מיוחדות בקיום העולם, ומכוונות בהשראת שכינתו על ישראל, נמצא שנתיחדו שתייהן בלשון אחד. והוא מה שנאמר בארץ ישראל: 'ונתתי אתה לכם מורשה', ובתורה כתוב: 'תורה צוה לנו משה מורשה', כאילו רומז ומורה לנו בהיותן נאמרות בדיבור אחד, שהן מיוחדות בכוונה וענין אחד, והוא היותן סיבת ישוב העולם וקיומו, שעל זה מורה לשון 'מורשה' בשניהם".

בדברי המבי"ט כאן יש חידוש גדול: התורה וארץ ישראל הן סיבת ישוב העולם וקיומו!

היכן מצא המבי"ט דבר זה?

נראה שמקורו הוא המדרש שהובא ברש"י בתחילת התורה (א, א): "בראשית ברא - אין המקרא הזה אומר אלא דרשני, כמו שדרשוהו רבותינו ז"ל: **בשביל התורה** שנקראת: 'ראשית דרכו' (משלי ח, כב), ובשביל ישראל שנקראו: 'ראשית תבואתו' (ירמיה ב, ג)".

כתב רש"י שהעולם נברא בשביל התורה ובשביל עם ישראל, ומההקבלה בין התורה לבין ארץ ישראל במלה "מורשה", למד המבי"ט שהעולם נברא בשביל התורה ובשביל ארץ ישראל!

מתוך דברי המבי"ט יש להרחיב את היריעה ולראות שנאמרו דברים זהים נוספים על התורה ועל ארץ ישראל, בתנ"ך, בדברי חז"ל וברש"י על התורה.

ניתן לחלק אותם לשלושה חלקים עיקריים:

א. שמות וכינויים משותפים לתורה ולארץ ישראל.

ב. ההכנות לקבל את התורה ואת ארץ ישראל.

ג. ההתייחסות שלנו לתורה ולארץ ישראל²².

ה. שמות וכינויים נוספים המשותפים לתורה ולארץ ישראל

1. חמדה

התורה וארץ ישראל נקראות: "חמדה".

²² חלק מהדברים שבשני הפרקים הבאים שמעתי מהרב אריה קורן זצ"ל במסיבת סיום שנה בתלמוד תורה "מורשה" (כ"ט בתמוז תשנ"ח). יהיו הדברים לזכרו ולעילוי נשמתו.

התורה נקראת "חמדה" כפי שאומרת המשנה במסכת אבות (ג, יד): "חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה. חבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם, שנאמר: 'כי לקח טוב נתתי לכם, תורתני אל תעזבוני'".
בגמרא במסכת שבת (פח ע"ב) נאמר: "אמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מה לילוד אשה בינינו?
אמר להן: לקבל תורה בא.
אמרו לפניו: חמודה גנוזה, שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש ליתנה לבשר ודם?".
וכן במסכת זבחים (קטז ע"א) אומרת הגמרא: "חמדה טובה יש לו בבית גנזיו, שהיתה גנוזה אצלו תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם, וביקש ליתנה לבניו".
ארץ ישראל נקראת 'ארץ חמדה': "ואתן לך ארץ חמדה, נחלת צבי, צבאות גוים" (ירמיהו ג, יט), וביטוי זה כתוב גם בזכריה ז, יד, ובתהלים קו, כד.

2. חיים

התורה וארץ ישראל נקראות: "חיים".
בתפילת עמידה אנחנו אומרים: "כי באור פניך נתת לנו... תורת חיים".
וחז"ל הסבירו את הפסוק "עץ חיים היא למחזיקים בה" (משלי ג, יח) על התורה (ברכות לב ע"ב ועוד מקומות רבים).
ארץ ישראל נקראת "ארץ חיים" (יחזקאל פרק ל"ב, פסוקים כג-כו, לב ועיין רש"י שם על פסוק ל"ב ובמקומות רבים נוספים²³).

3. מתנה טובה שניתנה על ידי יסורים

התורה וארץ ישראל נקראות: "מתנה טובה", והן ניתנות לנו על ידי יסורים.
כך נאמר במסכת ברכות (ה ע"א): "תניא: רבי שמעון בן יוחאי אומר: שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתן אלא על ידי יסורין.
אלו הן: תורה וארץ ישראל והעולם הבא.
תורה מנין - שנאמר: 'אשרי הגבר אשר תיסרנו י-ה ומתורתך תלמדנו' (תהלים צד, יב).
ארץ ישראל - דכתיב: 'כי כאשר ייסר איש את בנו ד' אלקיך מיסרד' (דברים ח, ה),
וכתיב בתריה: 'כי ד' אלקיך מביאך אל ארץ טובה' (שם, ז).

²³ ועיין באבות דרבי נתן נוסחא א פרק לד ונוסחא ב פרק מג על דברים נוספים שנקראים "חיים".

העולם הבא - דכתיב: 'כי נר מצוה ותורה אור, ודרך חיים תוכחות מוסר' (משלי ו, כג).

4. נחלה

התורה וארץ ישראל נקראות: "נחלה".

על הפסוק "תבאמו ותטעמו בהר נחלתך, מכון לשבתך פעלת ד', מקדש, ד', כוננו ידיך" (טו, יז) אמרה המכילתא (שם פרשה י): "ארבעה נקראו נחלה: **בית המקדש** נקרא נחלה, שנאמר: 'בהר נחלתך' (שמות טו, יז). **ארץ ישראל** נקראת נחלה, שנאמר: 'בארץ אשר ד' אלקיך נתן לך נחלה' (דברים טו, ד).

וכן **התורה** נקראת נחלה, שנאמר: 'וממתנה נחליאלי' (במדבר כא, יט).

וכן **ישראל** קרויין נחלה, שנאמר: 'עמי ונחלתי ישראל' (יואל ד, ב).

מהי המשמעות שארבעה דברים אלו נקראו "נחלה"?

כתב בפירוש "זה ינחמנו" שם: "ארבעה נקראו נחלה - כדבר הנחל מדור לדור עד עולם. וקא משמע לך שאלו **הארבעה דברים הם נחלה עולמית, דברים קיימים לעולם**".

ו. ההכנות לקבל את התורה ואת ארץ ישראל

1. כפיה על קבלתן

הגמרא אומרת שהקב"ה כפה על עם ישראל שיקבלו את התורה, ושירישו את יושבי הארץ.

הגמרא במסכת שבת (פח ע"א) אומרת שהקב"ה כפה על עם ישראל שיקבלו את **התורה**: "ויתיצבו בתחתית ההר - אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם".

במסכת סוטה (לד ע"א) אומרת הגמרא דברים דומים ביחס לירושת **ארץ ישראל**: "עודם בירדן, אמר להם יהושע: דעו על מה אתם עוברים את הירדן, על מנת שתורישו את יושבי הארץ מפניכם, שנאמר: 'והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם' וגו', אם אתם עושין כן - מוטב, ואם לאו - באין מים ושוטפין אותיכם. מאי אותיכם? אותי ואתכם".

2. הצורך בתשובה

כתב התנא דבי אליהו רבה (פרשה יח) שגם קבלת התורה וגם ירושת הארץ, תלויות בכך שעם ישראל ישוב בתשובה.

ביחס לתורה כתב: "אם רוצה אתה ללמוד וחפץ אתה בדברי תורה, צא למד מראשו של ענין, תחילת מעשים כולם. כשעמדו אבותינו על הר סיני לקבל עליהם תורה מסיני, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: 'לך אל העם וקדשתם וגו'. בא משה ואמר להם: 'היו נכונים לשלשת ימים וגו'... כך אמר להם: בדלו עצמכם מעבירה, ומגזל, ומדבר מכוער, כדי שתהו כולכם טהורים בשעה שתעמדו על הר סיני".

המשיך התנא דבי אליהו, וכתב ביחס לארץ ישראל: "בא יהושע ואמר להן: 'התקדשו, כי מחר יעשה ד' בקרבכם נפלאות', ואומר: 'הכינו לכם צידה', וכי צידה היתה שם? והלא אינן אלא אוכלי המן, שהיו מלקטין אותו בבוקר בבוקר, ומניחין אותו עד הערב, ולערב היה כלה מידן. מה תלמוד לומר: 'הכינו לכם צידה'? אלא כך אמר להם: עשו תשובה, כדי שתיכנסו לארץ".

3. הצורך במילה

בספר "אגרא דכלה" בתחילת פרשת וארא, שהובא לעיל, כתב: "התורה אינה מגלה מסתוריה אלא למחוללים, כענין שנאמר בנתינת התורה: 'ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי, והייתם לי סגולה מכל העמים' (שמות יט, ה), שהוא בדרך סגולה ביותר מכל העמים להבין מסתורין שלי, כענין שפירשנו במקומו, כך ארץ ישראל, ועל כן מל אותם יהושע קודם שנכנסו לארץ (יהושע ה, ד)".

יש להרחיב בהסבר דברי ה"אגרא דכלה".

ביחס לתורה אמרו חז"ל במדרש תנחומא (משפטים ה): "אם אין אדם נימול - אינו יכול ללמוד תורה", ודעת רבי עקיבא במכילתא היא שהברית הנזכרת בפסוק: "ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי, והייתם לי סגולה מכל העמים" (שמות יט, ה), היא ברית המילה.

לפי דברי ה"אגרא דכלה" ניתן לומר שבני ישראל מלו את עצמם לפני יציאתם ממצרים גם כדי לקבל את התורה!

כדי להיכנס לארץ ישראל בני ישראל צריכים להיות נימולים, כמו שנאמר לאברהם אבינו בברית המילה שבזכות המילה יזכו בני ישראל לארץ ישראל: "ונתתי לך ולזרעך אחריו את כל ארץ כנען לאחזת עולם, והייתם להם לאלקים" (בראשית יז, ח). ורש"י שם בפסוק ב' כתב: "ואתנה בריתי ביני וביניך - ברית של

אהבה וברית הארץ, להורישה לך על ידי מצוה זו". ובבראשית רבה (מו, ט) 24 אמרו: "אם מקיימין בניך את המילה הן נכנסים לארץ, ואם לאו אין נכנסים לארץ... כתיב: 'וזה הדבר אשר מל יהושע' (יהושע ה, ב) - דבר אמר להם יהושע ומלך, אמר להם: מה אתם סבורין שאתם נכנסין לארץ ערלים?! כך אמר הקב"ה לאברהם אבינו: 'ונתתי לך ולזרעך אחריד' וגו' (בראשית יז, ח), על מנת: 'ואתה את בריתי תשמורי' (שם, ט) 25.

ז. ההתייחסות שלנו לתורה ולארץ ישראל

1. בכל יום יהיו בעיניך כחדשים

כתב רש"י על התורה שאנו צריכים להרגיש ביחס לתורה וביחס לארץ ישראל כל יום כאילו קיבלנו אותן מחדש, וממילא לשמוח בהן בכל פעם מחדש. ביחס לתורה: על הפסוק: "בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים, ביום הזה באו מדבר סיני" (שמות יט, א), העוסק בהתכוננות למתן תורה, כתב רש"י: "ביום הזה - בראש חודש. לא היה צריך לכתוב אלא: 'ביום ההוא', מהו: 'ביום הזה'? שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאילו היום נתנו". עוד כתב רש"י בפרשת ואתחנן (דברים ו, ו): "אשר אנכי מצוך היום - לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה, אלא כחדשה, שהכל רצין לקראתה. דיוטגמא - מצות המלך הבאה במכתב". עוד כתב רש"י בפרשת כי תבוא (דברים כו, טז): "היום הזה ד' אלקיך מצוך - בכל יום יהיו בעיניך חדשים, כאילו בו ביום נצטוית עליהם". ביחס לארץ ישראל: על הפסוק: "והיה כי יביאך ד' אלוקיך אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבותיך ונתנה לך" (שמות יג, יא), כתב רש"י: "ונתנה לך - תהא בעיניך כאילו נתנה לך בו ביום, ואל תהי בעיניך כירושת אבות".

2. הצורך במסירות נפש

על לימוד התורה אמרה הגמרא במסכת ברכות (דף סג ע"ב): "אמר ריש לקיש: מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה? שנאמר: 'זאת התורה אדם כי ימות באהלי' (במדבר יט, יד)".

²⁴ הובא ברש"י ביהושע (ה, ד) ובילקוט שמעוני שם (רמז טו).

²⁵ ועיין גם ברלב"ג ובאברבנאל ביהושע פ"ה, ובמאמרי "ברית המילה - ברית של אהבה וברית הארץ" בפרשת לך לך, בעיקר בפרקים ה-ז, ובמאמר "ברית המילה - הכנה ליציאת מצרים" בספרי "הדר התורה" שמות בפרשת בא.

על המצוה להרוג את שבעת העמים, שתכליתה הוא כיבוש ארץ ישראל²⁶, כתב ה"מנחת חינוך" (במצוה תכ"ה): "נהי דכל המצוות נדחים מפני הסכנה, מכל מקום מצוה זו, דהתורה ציוותה ללחום עמהם [עם שבעת העמים], וידוע דהתורה לא תסמוך דיניה על הנס, כמבואר ברמב"ן, ובדרך העולם נהרגים משני הצדדים בעת מלחמה, אם כן חזינן דהתורה גזרה ללחום עמהם אף דהוא סכנה. אם כן דחוויה סכנה במקום הזה".

ח. מה משמעות הדברים?

מה משמעות הדברים שיש כל כך הרבה ענינים משותפים בין התורה ובין הארץ?

על פי דברי המבי"ט, שכתב: "ובהיות התורה וארץ ישראל מיוחדות בקיום העולם, ומכוונות בהשראת שכינתו על ישראל, נמצא שנתחדו שתייהן בלשון אחד", נראה לבאר, שעניינן של התורה ושל ארץ ישראל הוא אחד, שכן עם ישראל מגלה ומקדש שם שמים בעולם על ידי שהוא לומד תורה ומקיים מצוות, ודווקא בארץ ישראל - שהיא המקום שדרכו בחר ד' להתגלות בעולמו. לכן גם קיום המצוות בחוץ לארץ הוא בבחינת "הציבי לך ציונים" בלבד, כדברי הספרי בפרשת עקב (יא, יח פיסקא מג) שהובאו ברש"י שם, והורחבו בדברי הרמב"ן (ויקרא יח, כה).

זכות גדולה זו, לקדש שם שמים בעולם, לא באה לנו בזכותנו, אלא במתנה מהקב"ה, שבחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ואת ארצו. זהו היסוד גם לשאר הביטויים שנאמרו ביחס לתורה ולארץ ישראל: התורה וארץ ישראל הן **מתנות טובות** שניתנו לעם ישראל, ובגלל גדלותן הן ניתנות רק על ידי **יסורים**, הן נותנות לנו את המשמעות האמיתית של **החיים**, שהם חיים על קידוש השם, ומשום כך הן **חמדה** טובה, ולכן צריך **לשמוח** בהן כל יום מחדש, כאילו קיבלנו אותן היום.

מתוך מעלתן הגדולה אנו צריכים להיות **נימולים** ולעשות **תשובה** כדי לזכות לקבל אותן, וכן לעמול עליהן ובשבילן **במסירות נפש**.

כיון שהן כל כך חשובות והכרחיות לעולם הן ניתנות **בכפיה** - כדי להדגיש שאין הם תלויות ברצוננו, אלא בהחלטת ד' לתת אותן לנו²⁷, ולכן הן ניתנות לעם ישראל כולו, ולא רק לדור מסוים, אלא הן עוברות **מורשה** מדור לדור.

²⁶ עיין בשו"ת "אבני נזר" חלק יורה דעה סימן תנ"ד סעיף ו'.

²⁷ עיין בספר "תפארת ישראל" למהר"ל פרק ל"ב שכתב: "אבל מה שכפה עליהם ההר, שלא יאמרו ישראל: 'אנחנו קבלנו התורה מעצמנו. ואם לא היינו רוצים, לא היינו מקבלים התורה'. ודבר זה לא היה מעלת התורה. כי התורה כל העולם תלוי בה. ואם לא היתה התורה, היה העולם חוזר לתהו

סיכום

א. את הפסוק "תורה צוה לנו משה, מורשה קהלת יעקב" אמרו בני ישראל, והם יאמרו אותו בכל הדורות.

ב. למדנו עניינים רבים על התורה :

1. עם ישראל קיבל ממשה גם את התורה שבכתב וגם את התורה שבעל פה.
2. צריך לעסוק בתורה בהתמדה.
3. צריך לעסוק בתורה בחבורה, ולא כל אחד לבד.
4. עם ישראל זוכה לתורה כאשר הוא מאוחד.
5. התורה ניתנה לכל עם ישראל, וגם לגרי הצדק המצטרפים לעם ישראל.
6. התורה ניתנה לכל עם ישראל, ולא רק לחכמים.
7. עם ישראל כולו צריך לעסוק בתורה וללכת בדרכיה כל ימיו מבקר ועד ערב.
8. עם ישראל חייב לעסוק בתורה גם במצבים קשים.
9. גם מי שלא למד תורה ואביו לא למד - יכול לזכות לתורה אם יעמול בה.
10. גם מי שאביו יודע את כל התורה - חייב לעמול כדי לזכות לתורה.

ג. עוד למדנו על היחס בין התורה לבין ארץ ישראל :

1. בזכות לימוד התורה וקיומה אנו זוכים לשבת בארץ ישראל ולשלט בה.
  2. רק בארץ ישראל אנו זוכים להבין את כל התורה.
  3. התורה וארץ ישראל מיוחדות בכך שד' משרה שכינתו על עם ישראל בזכותו, ויש להם מעלות גדולות ונפלאות שסוכמו בפרק הקודם.
- יהי רצון שזוכה לעסוק בתורה ולהבין את כל סודותיה, ולשלט בכל הארץ, ושד' ישרה את שכינתו עלינו.

ובהו (שבת פח ע"א). ולפיכך אין ראוי שתהיה קבלת התורה בבחירת ישראל, רק שהיה הקדוש ברוך הוא מחייב ומכריח אותם לקבל התורה, שאי אפשר זולת זה, שלא יחזיר העולם לתהו ובהו. ואל יקשה: סוף סוף היה בחנם מה שכפה עליהם הר כגיגית, שהרי כבר אמרו: 'נעשה ונשמע'! דזה לא קשיא, דודאי עיקר הדבר לא היה בשביל שלא יחזרו, דלמה יחזרו, כיון שכבר אמרו: 'נעשה ונשמע'. רק שדבר זה ראוי מצד עצמו, כי איך תהיה התורה, שהיא שלמות כל המציאות, על ידי שכך בחרו ישראל לקבל התורה. ואם כן שלמות העולם היה תולה בדבר אפשרי, שהיה אפשר שיקבלו, ואפשר שלא יקבלו. ולכך כפה עליהם הר כגיגית, שאם לא היו מקבלים התורה, שם תהא קבורתכם".